

УДК 343.434

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.21>

ПОГРОЗА НАСИЛЬСТВА ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ «ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»

Саско О.І.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0003-3919-2233*

Крикунов О.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0003-4573-8853*

Саско О.І., Крикунов О.В. Погроза насильства як спосіб вчинення «протидії законної господарської діяльності».

Статтю присвячено одному із способів вчинення кримінально правопорушення передбаченого ст. 206 Кримінальним кодексом України «Протидія законній господарській діяльності». Зокрема, досліджено поняття погрози насильства над потерпілим або близькими йому особами при вчиненні протидії законній господарській діяльності. Визначено, що спосіб вчинення кримінального правопорушення у виді погрози насильства над потерпілим або близькими йому особами присутній як у ст. 206 Кримінального кодексу України «Протидія законній господарській діяльності», так і у деяких інших складах кримінальних правопорушень. Встановлено, що у Кримінальному кодексі України «погроза насильством» виступає або як окреме кримінальне правопорушення, або як спосіб вчинення кримінального правопорушення.

У дослідженні розкривається зміст термінів «погроза», «погроза насильством» що вживається у диспозиції ст. 206 Кримінального кодексу України. За результатами аналізу запропоновано під погрозою застосування насильства розуміти дії особи, що спрямовані на залякування, без фізичного контакту з потерпілим, що мають на меті вплинути на психоемоційний стан потерпілого з метою досягнення бажаного кримінально протиправного результату. Для визнання погрози способом протидії законній господарській діяльності не має значення те, чи мала винна особа насправді намір і фактичну можливість реалізувати заявлену нею погрозу. З моменту пред'явлення вимоги, поєднаною з погрозою дане кримінальне правопорушення є закінченим.

Визначено, що за змістом ст. 206 Кримінального кодексу України під близькими особами розуміти близьких родичів – батьків (прийманих батьків), дітей (прийманих дітей), діда, бабу та внуків. Членами сім'ї є батьки (приймані батьки), діти (приймані діти), брати, сестри та їхні подружжя, які спільно проживають, а також чоловік (дружина), які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, батьки подружжя.

Блиькість осіб, які входять до членів сім'ї ґрунтується, перш за все, на шлюбі (чоловік, дружина) і кровній спорідненості (діти, батьки, інші родичі), а крім того, може виникати за іншими підставами (дружба, кохання і т.д.).

Ключові слова: протидія законній господарській діяльності, погроза, психологічне насильство, погроза насильством, близькі особи, близькі родичі.

Sasko O.I., Krykunov O.V. Threat of violence as a way to commit «Counteraction to legitimate economic activity».

The article is devoted to one of the ways of committing a criminal offense under Article 206 of the Criminal Code of Ukraine “Counteraction to legitimate economic activity”. In particular, the author examines the

concept of threats of violence against the victim or persons close to the victim in the course of counteracting legitimate economic activity. It is determined that the method of committing a criminal offense in the form of a threat of violence against the victim or persons close to him/her is present both in Article 206 of the Criminal Code of Ukraine "Counteraction to Legitimate Economic Activity" and in some other corpus delicti of criminal offenses. The author establishes that in the Criminal Code of Ukraine "threat of violence" appears either as a separate criminal offense or as a method of committing a criminal offense.

The study reveals the content of the terms "threat" and "threat of violence" used in the disposition of Article 206 of the Criminal Code of Ukraine. Based on the results of the analysis, the author suggests that a threat of violence should be understood as actions of a person aimed at intimidation without physical contact with the victim, which are intended to influence the psycho-emotional state of the victim with a view to achieving the desired criminal result. For the purpose of recognizing a threat as a method of counteracting legitimate business activity, it does not matter whether the perpetrator actually intended and was actually able to carry out the threat. From the moment the demand combined with the threat is made, this criminal offense is complete.

It has been determined that, within the meaning of Article 206 of the Criminal Code of Ukraine, close persons are understood to mean close relatives - parents (foster parents), children (foster children), grandparents and grandchildren. Family members are parents (foster parents), children (foster children), brothers, sisters and their spouses who live together, as well as a spouse who lives together but is not married, and the spouses' parents.

The closeness of persons who are family members is based primarily on marriage (husband, wife) and consanguinity (children, parents, other relatives), and may also arise on other grounds (friendship, love, etc.).

Key words: counteraction to legitimate economic activity, threat, psychological violence, threat of violence, close persons, close relatives.

Постановка проблеми. Протидія законній господарській діяльності є однією з істотних економічних загроз національній безпеці України та перешкоджає євроінтеграції України, а це в свою чергу породжує нагальну потребу ефективної протидії цьому явищу з боку держави. Вона здійснюється різноманітними способами, які з часом удосконалюються, що потребує від учених правників продовження наукових розробок, спрямованих на вдосконалення цієї норми та розроблення рекомендацій щодо практики її застосування.

Аналіз досліджень проблеми. Дослідження проблеми відповідальності за протидію законній господарській діяльності здійснювали П. Андрушко, Б. Грек, О. Дудоров, Р. Мовчан, Є. Калмикова, О. Кальман, В. Киричко, Г. Марітчак, О. Перепелиця, М. Погорецький, Л. Скора, Є. Стрельцов, С. Титаренко, М. Хавронюк та інші. Питання, які розглядали автори, були присвячені науковим позиціям щодо дослідження ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206 Кримінального кодексу України, при цьому чимало питань, пов'язаних з ознаками даного складу залишилися дискусійними, а деякі – недостатньо чи взагалі не дослідженими. Разом із тим питання вдосконалення цього складу кримінального правопорушення внаслідок використання такого способу вчинення як поєднання з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, потребують продовження подальших досліджень.

Мета статті. Викладене вище підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює потребу поглибленого теоретичного аналізу кримінально-правової характеристики погрози насильства над потерпілим або близькими йому особами як способу вчинення кримінального правопорушення «протидія законній господарській діяльності».

Виклад основного матеріалу. Господарською діяльністю є будь-яка діяльність, у т. ч. підприємницька, діяльність юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт, яка може здійснюватись як з метою отримання так і без мети отримання прибутку. Положеннями ст. 206 Кримінального кодексу України охороняється лише законна господарська діяльність, а тому пред'явлення вимог припинити діяльності, якою потерпілий відповідно до закону не може і не повинен займатись (відсутність ліцензії, дозволів тощо) не утворює складу протидії законній господарській діяльності.

Разом із тим, незважаючи на досить тривале нормативне закріплення цієї норми у практичній діяльності правоохоронних і судових органів вона не знайшла свого належного застосування. При

цьому, варто зазначити, що у правозастосовній практиці це кримінальне правопорушення обліковується досить рідко. Навіть враховуючи високі показники латентності господарських злочинів, слід констатувати, що протидія законній господарській діяльності – одне з найменш поширених кримінальних правопорушень у розділі VII Кримінального кодексу України [1].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення у виді погрози насильства над потерпілим або близькими йому особами присутній як у ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» Кримінального кодексу України так і у деяких інших складах кримінальних правопорушень. Варто відмітити, що у Кримінального кодексу України «погроза насильством» виступає або як окреме кримінальне правопорушення, або як спосіб вчинення кримінального правопорушення. Як окреме правопорушення така погроза закріплюється, наприклад, у ст. 129 (погроза вбивством), ст. 245 (погроза щодо працівника правоохоронного органу), ст. 345-1 (погроза або насильство щодо журналіста). Як спосіб вчинення правопорушення погроза насильством зустрічається у значно більшій кількості норм, серед яких, наприклад, кримінальні правопорушення передбачені ст. 386, ч. 1 ст. 435-1, ч. 1 ст. 149, ст. 150-1, ч. 2 ст. 157 – як погроза насильством; ч. 3 ст. 149, ст. 187, ч. 3 ст. 289 – як погроза насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я; ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 289; ч. 2 ст. 308; ч. 2 ст. 312 – як погроза насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я; ст. 152, ст. 153 – як погроза фізичним насильством). У цих нормах зміст способу здійснення кримінального правопорушення та категорія «погроза насильством» виступають як співвідношення загального і часткового.

Законодавець у ч. 1 ст. 206 Кримінального кодексу України передбачив кримінальну відповідальність за протидію законній господарській діяльності, і одним із способів вчинення такого діяння визначив застосування погрози насильства над потерпілим або близькими йому особами. Оскільки погроза насильства у цьому випадку розглядається як основний елемент складу кримінального правопорушення, погроза насильства потребує більш детального дослідження.

На сьогоднішній день одним із найпоширеніших оціночних понять у Кримінального кодексу України є «погроза». Зміст поняття «погроза» в етимологічному сенсі визначається словниками як лякання помстою, карою; обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; залякування [2, с. 486-487]; виражений словами, письмово, певними діями або іншим чином намір завдати фізичної, матеріальної чи іншої шкоди окремій особі або громадським інтересам; один з видів психічного насильства над особою; виконує переважно функцію примушування [3]. Варто відмітити, що у доктрині кримінального права також відсутня єдина та узгоджена позиція щодо тлумачення терміну «погроза». У юридичній літературі висловлюються позиції, що погроза є залякуванням [4, с. 31]; погроза є психічним впливом на іншу особу, при якій здійснюється порушення свободи її волевиявлення або заподіяння психічної травми [5, с. 199]; визначають погрозу як висловлення реального наміру заподіяти особі або її близьким фізичну, майнову або моральну шкоду [6, с. 150]. Незважаючи на зовнішні розходження у визначеннях погрози, за змістом вони дуже подібні. Загалом, у теорії кримінального права погрозу розуміють, як один із способів вчинення психічного насильства відносно до потерпілого.

Погроза насильством є одним із різновидів погрози. Погрозу розглядають, як психологічний вплив на окрему особу, групу осіб, суспільство загалом, що полягає у виявленні суб'єктивної рішучості заподіяння шкоди і реальної можливості її настання [7, с. 143]. Трактують психічного насильства дається у Постанові Пленуму Верховного суду України № 2 від 07.02.2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», зокрема, під психічним насильством слід вважати, наприклад, погрозу завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди [8]. Разом із тим, у Постанові Пленуму Верховного суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності», погроза застосування насильства при розбої полягає в залякуванні негайним застосуванням фізичного насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого (погроза вбити, заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження з розладом здоров'я чи незначною втратою працездатності, або вчинити певні дії, що у конкретній ситуації можуть спричинити такі наслідки) [9]. Ознаки погрози поділяють на загальні та особливі. Загальні ознаки є притаманними для будь-якої погрози насильством, це факт залякування потерпілого застосуванням фізичного насильства та дійсність такої погрози. Особливі ознаки визначають погрозу як складову окремого складу кримінального правопорушення, серед них момент ймовірної реалізації погроз та інтенсивність [10, с. 31-32].

Таким чином, належить припустити, що погрозою застосування насильства є дії особи, що спрямовані на залякування, без фізичного контакту з потерпілим, що мають на меті вплинути на психоемоційний стан потерпілого з метою досягнення бажаного кримінально протиправного результату. Залежно від ступеня тяжкості насильства, яким обіцяють завдати шкоди, така погроза може бути розподілена на погрозу насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, та погрозу насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я.

Погроза насильством над потерпілим або близькими йому особами як спосіб протидії законній господарській діяльності означає погрозу негайно або у майбутньому застосувати фізичне насильство – завдати удару, побоїв, заподіяти тілесних ушкоджень, позбавити волі, вчинити зґвалтування або інші насильницькі дії. Висловлюючи погрозу, винний прагне вплинути на психіку людини, її душевний стан і таким чином одночасно не тільки подавити волевиявлення особи, а й нанести психічну травму. Обов'язковою ознакою є усвідомлення того, що своїми діями він викликає у жертви страх та переляк. Науковець Ю. Ляпунов характеризує ставлення потерпілого до погроз зазначає, що погроза повинна сприйматися як реальна, навіть якщо винний і не мав наміру реалізувати її [11, с. 37], тобто, погроза повинна бути конкретною і дійсною, тобто такою, яка може бути приведена у виконання. Реальність погрози означає можливість її втілення в життя, виконання, здійснення в конкретних умовах часу, місця, обстановки вчинення злочину, з врахуванням кількості та співвідношення сил, тих хто погрожує та кому погрожують [12, с. 15]. Для визнання погрози способом протидії законній господарській діяльності не має значення те, чи мала винна особа насправді намір і фактичну можливість реалізувати заявлену нею погрозу. З моменту пред'явлення вимоги, поєднаною з погрозою дане кримінальне правопорушення є закінченим. Особа, яка вчиняє злочин, передбачений ст. 206 Кримінального кодексу України, з різних причин може планувати фактичне незастосування фізичного насильства (не здатна подолати певні психологічні бар'єри, вирішила обмежитись лише залякуванням потерпілого тощо), однак на кваліфікацію за ст. 206 Кримінального кодексу України це не впливає [13, с. 583].

Вплинути на поведінку особи при здійсненні ним господарської діяльності, примусити її діяти певним чином, спрямувавши кримінально протиправний вплив не лише на самого потерпілого, але і на інших осіб, у недоторканості та безпеці яких зацікавлений потерпілий. У деяких випадках погроза насильства щодо рідних та близьких потерпілому осіб буде більш дієвою, адже нерідко потерпіла особа з нехтуванням може ставитися до власних благ, але не здатна терпіти страждання своїх близьких осіб. У кримінальному законодавстві не передбачена відповідальність тільки за вчинення посягань тільки щодо близьких осіб, членів сім'ї чи родичів. Такі потерпілі завжди розглядаються поряд з тими особами, на яких здійснювався кримінально протиправний вплив та на захист яких і спрямована відповідна кримінально-правова норма.

Визначення близьких осіб потерпілого погроза яким зазначена у ст. 206 Кримінального кодексу України потребує окремої уваги, оскільки поняття близької особи та поняття родинності є дискусійним у юридичній науці, а у кримінальному законодавстві відсутнє визначення поняття «близькі особи». Дуже часто поняття «близькі особи» розуміють як «близькі родичі». Згідно семантичного визначення поняття «близька особа» потрібно вважати того, хто з адресатом погрози пов'язаний почуттями симпатії, дружби, спільністю ідей та інтересів; мила та люба особа, до кого така погроза доведена; особа, інтереси якої глибоко хвилюють і безпосередньо стосуються [14, с. 58]. З огляду на це, близький не обов'язково має бути родичем, однак родичі, зокрема, близькі родичі, мають визнаватися близькими особами. Тому близькими особи визнаються не на основі родинних (кровних), а фактичних відносин.

У Законі України «Про запобігання корупції» дається визначення терміну «близькі особи» – члени сім'ї суб'єкта, зазначеного у ч. 1 ст. 3 цього Закону, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта [15].

На думку авторів науково-практичного коментаря Кримінального кодексу України, визначено, що близькі родичі – це фізичні особи, природний зв'язок між якими ґрунтується на походженні

один від одного або від спільних предків і має правове значення у випадках, передбачених законодавством. Близькими родичами є: батьки, діти, рідні брати і сестри, дід, баба та онуки. Статус близьких родичів має також подружжя (чоловік/дружина). У деяких нормах Кримінального кодексу України виживається ще й термін «потерпілий чи його близький» (ст. 126, 149, 350). До того ж поняття «близький» згідно з тлумаченням цього науково-практичного коментаря до Кримінального кодексу України означає передусім близьких родичів [16].

У Кримінальному процесуальному кодексі України поняття «близькі родичі та члени сім'ї» визначено як один термін та відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3, до них належать: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [17]. У ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України визначено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [18]. Тобто, членами сім'ї можуть бути й особи, які спільно проживають, не перебуваючи у шлюбі. Отже, одна й та сама особа може бути одночасно як близьким родичем, так і членом сім'ї.

Таким чином, проаналізувавши зазначені норми, вважаємо, що доцільно було б за змістом ст. 206 Кримінального кодексу України під близькими особами розуміти близьких родичів – батьків (прийомних батьків), дітей (прийомних дітей), діда, бабу та внуків. Членами сім'ї є батьки (прийомні батьки), діти (прийомні діти), брати, сестри та їхні подружжя, які спільно проживають, а також чоловік (дружина), які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, батьки подружжя. Тобто близькість осіб, які входять до членів сім'ї ґрунтується, перш за все, на шлюбі (чоловік, дружина) і кровній спорідненості (діти, батьки, інші родичі), а крім того, може виникати за іншими підставами (дружба, кохання і т. д.).

Висновки. Підсумовуючи хочемо зазначити, що погроза застосування насильства до потерпілого або близьких йому осіб є способом вчинення кримінального правопорушення передбаченого у ст. 206 Кримінального кодексу України, який своєю сутністю є досить небезпечними, оскільки хоч і не передбачає миттєвого застосування фізичної шкоди особі, але має на меті досягнення кримінально протиправних результатів, що шкодять інтересам потерпілого та членам його сім'ї. Погрози застосування насильства, в будь-який момент можуть перейти в реальне застосування фізичного насильства, яке наносить значну шкоду не лише морально-психологічному стану потерпілого, а й його фізичному здоров'ю, що може призвести до серйозних проблем та є за своєю сутністю – грубим порушення прав іншої людини.

У ст. 206 Кримінального кодексу України під близькою особою слід розуміти близького родича, члена сім'ї або колишнього члена сім'ї, а також іншу особу, яка має важливе значення для особи, що здійснює законну господарську діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Ю.А. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за протидію законній господарській діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/124.pdf.
2. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / уклад. В. Яроменко, О. Слікушко. Київ: Аконт, 2000. Т. 3. С. 486-487.
3. Українська радянська енциклопедія: В 12 т. Київ, 1979. URL: <http://leksika.com.ua/17340809/ure/pogroza>.
4. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва, 1969. 120 с.
5. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование. Москва: ООО Издательство Юрлитинформ, 2002. 384 с.
6. Сенько М. Суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби. Вісник Львівського університету. Серія юридична: Зб. наук. пр. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2003. Вип. 38. С. 475–485.
7. Собко Г.М. Погроза як форма психічного впливу. *Суспільство і право*. 2019. № 5, ч. 2. С. 141–146.

8. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07.02.2003 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03/print1454507280369697>.
9. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.
10. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами. Юридическая литература, 1969. 120 с.
11. Ляпунов Ю.И. Ответственность за неуважение к суду. Социалистическая законность. Москва: Известия, 1990. № 11. С. 36–39.
12. Навроцький В.О. Наскрізнi кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 376 с.
13. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 1 Луганськ: видавництво «Елтон-2», 2012. 780 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
15. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700Л/ІІ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
17. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
18. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.